

helynevei, a lenti laktanya katonáinak nyelvhasználata, Szabadka vagy a pesti Rottenbiller utcai általános iskola keresztneveinek elemzése egy-egy füzetben érdekes, olykor izgalmas olvasmányok.

Goethe és Kosztolányi egybehangzóan állapítja meg, hogy az irodalmi hős neve nem olyan, mint a köpenye, hanem mint a bőre. "A név maga az ember." Shakespeare, Arany János, Eötvös József, Móricz Zsigmond, Rejtő Jenő vagy Moldova György költött nevei egyaránt roppant tanulságosak. Kosztolányi Pacsirtája k o n t r a s z t n é v: a csúnya vénlány nevétől megsajdul az olvasó szíve ... A nevek a családtörténetnek is fogódzói: a hat legelterjedtebb vezetékneven (*Kiss, Nagy, Kovács, Szabó, Horváth, Tóth*) kívül csaknem mind elárulja viselőjének eredetét.

A Névtani Értesítő "vezércikkét" a tudományág nesztora KOVALOVSKY MIKLÓS írta. Fél évszázada az irodalmi névadásról készítette doktori értekezését. Most is azt hangsúlyozza, hogy az írók ráéreznek a nevekben rejlő stílusértékre, a n é v v a r á z s r a. "Ez a vonzódás a nevek belső titkaihoz, az emberi lélek ősi örökségének, a primitív népek körében ma is fontos szerepet játszó névmágiának a nyoma".

PÉTER LÁSZLÓ

Divatos név-e a Mihály?

Az 'Istenhez hasonló' jelentésű héber *Mikael*, amelyből a kereszténységben az egyik arkangyal neve származik, és a különböző nyelvekben meglévő megfelelői az albántól az ukránig (például ang. *Michael*, fr. *Michel*, ném. *Michael*, sp. *Miguel*, or. *Michail* stb.) igen népszerűek és elterjedtek az egész világon (vö. EUGEN VROONEN, *Les noms des personnes dans le monde. Anthroponymie universelle comparées.* Bruxelles, 1967. 262). Nemcsak személynevekben (*Michelangelo* Buonarroti, *Michael* Jackson, *Mihai* román király, *Mihail* Gorbacsov), hanem helynevekben, utca- és építménynevekben is gyakori – gondoljunk a híres boulevard *Saint-Michel*-re, vagy a hozzánk közelebb eső pozsonyi *Mihálykapu utcá*-ra és a kolozsvári *Szent Mihály templom*-ra.

Nagy hagyománya van e névnek magyar nyelvterületen is. A szeptembert régebben *Szent Mihály* havának is nevezték, és szeptember 29-e "jeles nap" volt a régiéknél: ez volt az őszi behajtás napja, a juhok átvételének, a pásztorbér fizetésének és a pásztorfogadásnak a napja.

A *Mihály* már a koraközépkorban gyakori név volt, hiszen a kereszténység felvételével *Szent Mihály* arkangyal kultusza erősen hozzájárult elterjedéséhez. A helynevek tanúsága szerint már a XII. század elején több olyan település létezett a magyar nyelvterületen, amelynek neve a birtokosra utaló személynévből, éspedig a *Mihály*-ból származott. Ezek a nevek mind a mai napig élnek. A teljesség igénye nélkül felsorolnék néhányat. Nyugat felől indulva: a Győr-Moson-Sopron megyei

Mihályi; a Zala megyei *Mihályfa* és *Miháld*; a Veszprém megyei *Mihályháza*; a Nógrád megyei *Mihálygerge*; a Kelet-Szlovákiában levő *Nagymihály*; a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei *Mezőnagymihály*; a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei *Nyírmihálydi*, az erdélyi *Mihályfalva*-ról, *Mihálcfalva*-ról, *Mehádiá*-ról (!) nem is beszélve (vö. FNESz.⁴ 2: 116, 140, 141, 258, 261). A főváros XVI. kerületéhez tartozó *Rákosszentmihály* neve viszont egy, a Szent *Mihály* arkangyal tiszteletére emelt templomra utal (vö. FNESz.⁴ 2: 398).

A családnévvé vált *Mihály* és származékai: *Mihálka*, *Mihálydi*, *Mihályfi*, *Mihályi*, *Mihó*, *Mihók* stb. (vö. J. SOLTÉSZ KATALIN: Nyr. 107 [1983]: 278) 16 különböző változatban fordulnak elő. A név idegen (szláv, német és egyéb) eredetű alakjai még több, összesen 46 féle családnévet tesznek ki (Lásd uo. és KÁLMÁN BÉLA, A nevek világa. Bp., 1967. 19, 63, 64, 80.) A *Mihály* név országos népszerűsége és elterjedtsége (vö. HAJDÚ MIHÁLY, Magyar becézőnevek. [1770–1970]. Budapest, 1974. 25 és kk) ad magyarázatot arra, hogy miért van olyan sok becenévi származéka. Álljon itt mutatóba néhány: a legismertebb és leggyakoribb kétségtávol a *Miska* (vö. i. m. 133), de igen népszerű a *Misi* is. De becézhetjük a *Mihály*-okat *Misá*-nak, *Misiké*-nek, *Mihiké*-nek, *Mihályká*-nak, *Misó*-nak, *Misu*-nak, *Miskó*-nak, *Mitká*-nak, *Mimi*-nek, *Misus*-nak, *Misuská*-nak stb. is. (Vö. HAJDÚ MIHÁLY i. m. 18, 113, 114, 119, 139, 140, 141, 175, 176, 182, 186 és kk. Az utolsó két adat saját gyűjtésem, Bankó Ágnes szíves szóbeli közlése.)

Híres emberek, például Apafi Mihály, Csokonai Vitéz Mihály, Fazekas Mihály, Vörösmarty Mihály, Táncsics Mihály, Tompa Mihály, Munkácsy Mihály, Károlyi Mihály, Babits Mihály és mások mellett irodalmi hősök is gyakran viselik a *Mihály* nevet, különösen a múlt század második felében és a XX. század első évtizedeiben. S mivel a *Mihály* név már igen elterjedt volt ekkorra, elérte a gyakori nevek sorsa. Először csak megszokottá vált, aztán részben falusias, részben öreges hangulatúnak érezték (vö. SOLYMOSSY SÁNDOR: MNy. 23 [1927]: 83; idézi KOVALOVSKY MIKLÓS, Az irodalmi névadás. MNyTK. 34 [1934]: 11 és J. SOLTÉSZ KATALIN, A tulajdonnév funkciója és jelentése. Bp., 1979. 19). De ez a névhangulat elsősorban az említett időszak irodalmi hőseire vonatkozik. Hiszen a ma népszerű *András* (vö. BÜKY BÉLA: MNyTK. 160 [1981]: 65) vagy az értelmiségiek körében divatos *Bálint*, *Dániel*, *Gergely*, *Márton*, *Máté* (vö. BÍRÓ ÁGNES, A mai keresztnévadás az egyes társadalmi rétegek gyakorlatában: A magyar nyelv rétegződése. Szerk. KISS JENŐ és SZÜTS LÁSZLÓ. Bp., 1988. 207) neveket ugyancsak "a nép egyszerű gyermekei" viselik az ebben a korszakban íródott irodalmi művekben (vö. KOVALOVSKY MIKLÓS i. m. 26, 41, 47). A mai *Dorottya*-k és *Orsolyá*-k is bizonyára tiltakoznának az ellen, hogy nevükön és viselőiken "áporodott unalom és szárazság hangulata ül" (vö. KOVALOVSKY i. m. 44 és J. SOLTÉSZ KATALIN i. m. 139). De hát a névdivat olyan, mint a valóságos divat, ugyanúgy hullámzik: egyes nevek eltűnnek, visszaszorulnak, majd ismét felbukkannak. A *Mihály* név ellenáll a divatnak: tulajdonképpen minden időszakban megvolt a magyar keresztnévanyagban, csak a gyakorisága változott. Egy 1992. évi statisztika szerint Magyarországon 113.047-en viselik, és a 4400 féle férfinév közül a nem lebecsülendő 16. helyen áll, megelőzve például a *Gyulá*-t, *Zsolt*-ot, *Károly*-t, *Béla*-t (I. Kiskegyed című magazin, 1992. július 14. 22). A konzervatív Angliában

viszont még nemrégiben is a leggyakoribb nevek közé tartozott (vö. J. SOLTÉSZ KATALIN i. m. 143).

Érdekes jelenség tapasztalható északi nyelvrokonainknál, a finneknél. A 70-es években a *Mikko* név, amely a *Mikael* finn megfelelője, ismét nagyon divatos lett. Az 50-es években még a 40. helyen áll a gyakorisági listán, majd 1973-tól az első helyre kerül. A név egyébként az 1300-as évektől kezdve állandóan jelen volt a finn személynévanyagban, csak a múlt század végén szorult vissza a használata (EERO KIVINIEMI, Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimervalinta. Espoo, 1982. 94, 223). Úgy érzem, nálunk is lesz még reneszánsza a *Mihály* névnek. Ennek jelei már megvannak. Fővárosi értelmiségi családok választják szívesen e nevet gyermeküknek (sajnos adataim nincsenek, csak tapasztalati tények bizonyítják a jelenséget).

Visszatérve a címben feltett kérdésre, hogy divatos név-e a *Mihály*, ezt válaszolnám: nem divatos, de ma is kedvelt és elterjedt név.

Köszöntsük a Mihályokat egy híres Mihály, Csokonai verssoraival: "Mind Mihály, mind a nem-Mihály, akik itt örvendenek, Töltsenek sok szép szerencsés esztendőket. – Éljenek!"

POSGAY ILDIKÓ

Hang- és hangzásutánzás

Hangutánzó szavaink sajátosságai között tankönyvi tételességgel tartjuk számon azt, hogy bennük "a tulajdonképpen hangkifejező előrész és a képzőszerű végződés egyszerre jött létre, s nem egy korábban már meglévő alapszóhoz járult később valamilyen képző. Nem volt tehát korábban egy **horthy*, **nyáv*, **heb*, **dad*, **mor* stb. előrész, amelyből -g képzővel *horthyog*, *nyávog*, *hebeg*, *dadog*, *morog* stb. ige alakult; legfőljebb arról van szó, hogy egyes, a maguk egészében keletkezett hangutánzó igékből a nyelvérzék később hangutánzó indulatszót vont el: *roppan*:> *ropp*, *durran*:> *durr*, *püffen*:> *püff*, *pottyán*:> *potty* stb., vagy hogy a hangutánzó indulatszó és a hangutánzó ige párhuzamosan, egymást kölcsönösen föltételezve alakult ki (ez utóbbira azonban kevés bizonyítható példa van)" (BENKÓ LORÁND: BÁRCZI GÉZA-BENKÓ LORÁND-BERRÁR JOLÁN, A magyar nyelv története. Bp., 1967. 310).

Közismert azonban az is, hogy az igésítés, "képzősítés" és elvonás szóalkotási műveleteinek lexikai produktumai mellett egy sajátos hangalakú és sajátos írásmódú adatsoport is található a hangutánzás körében. Például: "*Ba ba ba barakonyi* Ur[am]t Somlyora citálták s-ighen saynállia, ne[m] tudgja miért, azt mondgya nem mehet *gya-gya gyakran* olyan meszsze" (1666: Bethlen Miklós levelei. Bp., 1987. 143; – vö. uo. 615 [JANKOVICS JÓZSEF]: "Célzás Barakonyi Ferenc beszédhibájára"); "Akkor mindgyárt az küszöbön ült fehér macska el kezdette nagy emberi módon az jajgatást,